

PROLETAREC

Slovensko Glasilo Jugoslovanske Socialistične Zveze

ŠTEV.—NO. 640.

CHICAGO, ILL., dne 18. decembra (December 18), 1919.

LETO—VOL. XIV.

Upravništvo (Office) 3639 WEST 26th ST., CHICAGO, ILL.—Telephone, Lawndale 2407

ODLOČILNI DNEVI JUGOSLAVIJE.

V Zedinjenih Državah sta dva zastopnika iz Jugoslavije, ki sta bila poslana na mednarodno delavsko konferenco v Washington in sta se je udeležila do konca. Po določbah pariške konference mora na teh delavskih kongresih biti zastopana vlada, delavci in delodajalci. Jugoslovansko vlado je zastopal sodrug dr. Perič, delavce tajnik strokovnih organizacij v Sloveniji sodrug Svetek, delodajalce pa tajnik industrialne zveze v Zagrebu gosp. Bauer, ki se je že vrnil v Evropo.

Dr. Perič in Svetek sta ostala še za nekaj časa v Ameriki in sta se odzvala vabilu Jugoslovanskega Republičanskega Združenja, da nastopita na nekaterih javnih shodih in podasta tukajšnjemu ljudstvu sliko položaja v domovini. Doslej sta govorila v Pittsburghu, Clevelandu in Chicagi. Kar sta povedala o razmerah v Jugoslaviji, se v splošnem ne more imenovati razveseljivo, ne prinaša nam pa pravzaprav nikakršnega presenečenja, kajti slika, ki smo si jo mogli ustvariti po raznih prejšnjih vesteh, kolikor so bile dostopne, tudi ni bila svetlejša. Olepšavati so jo pač hoteli ljudje, ki se smatrajo za zveste slugе svojih gospodarjev, ker večinoma upajo, da jim prinese take službe nagrade.

Kar slišimo o gospodarskih razmerah v Jugoslaviji, se pričinja z bedo in zaključuje z bedo. Med enim in drugim krajem je pač tuptam kakšna vesela nota, ki pa ne izpremeni celotne pesmi in nima za narodno skupnost nobene pomena. Država je v revščini, masa ljudstva je v revščini; kaj pomeni za eno in za drugo, da se je nekoliko ljudi tekom vojne dvignilo in da nahajajo nekateri še sedaj pota do obogatitve? Po blagostanju peščice milijonarjev se ne more presojati blaginja vsega naroda. Kvečjemu bi prišla negativno v poštev, kajti vsa ta bogastva so bila izsesana od naroda in ljudstvo je toliko siromašnejše, kolikor so posamezni oderuhi bogatejši.

V Jugoslaviji je beda. Kriva je tega seveda v prvi vrsti vojna s svojim ogromnim uničevanjem, z desorganizacijo in z ostalimi njenimi slabimi posledicami. Kar se tega tiče, ni stvar presenetljiva, kajti že med vojno je vsakdo lahko opazoval, kaj se godi. Povsod so nastajale razvaline, polja so se izpreminjala v puščave, tovarne so se odtujile svojim namenom, ljudstvo pa je mrlo na bojiščih, doma in na mori-

ščih. Za jugoslovanske dežele ni bilo izjeme v tem oziru. Vojna furija jih je še posebno ostro zadela. Kjer niso pustošile armade, so divjali krvniki, kjer ni dovolj ubijala puška, so davile kužne bolezni.

Jasno je bilo in je moralo biti, da se življenje Jugoslavije, pa naj bi se porodila kakorkoli, ne more v materijalnem oziru pričeti drugače kakor z bedo. O Jugoslaviji in o zedinjenju Jugoslovancev se je tekom vojne tudi v Ameriki mnogo govorilo, toda ljudje, ki so prihajali sem v imenu vsakovrstnih odborov, niso hoteli ne govoriti ne slišati o bedi v novi, takrat še nameravani Jugoslaviji. Po njihovih evangelijih se ni smelo govoriti o ničemer kakor o zedinjenju, kakor da je v tem obseženo vse, kar sme ljudi sploh zanimati. Kdor se je drznil vprašati ali izreči tudi še kaj drugega, je bil označen za izdajalca, za nasprotnika zedinjenja, in mali in veliki preroki krfske deklaracije so pobirali blato po vseh mlakah, da bi ga okepali z njim. "Za sedaj je le treba, da dobimo skupno državo," — tako se je glasila vekomaj ponavljana pridiga — "pozneje bomo že govorili o tem, kakšna da naj bo."

Danes vidimo, kakšna je ta država, s katero ni skoraj nihče zadovoljen. In gotovo je, da bi bila v marsikaterem oziru lahko drugačna, boljša, če bi se bilo o pravem času kaj več govorilo o rečeh, ki se tičejo njenega življenja.

Ne verujemo v čudeže. Jugoslavija se ni nikakor mogla poroditi kot popolna in srečna država, ker ni imela pogojev za to, zlasti ne v razmerah, v katerih se je izvršilo zedinjenje. Iz razvalin in zmede ni mogel čez noč nastati raj. Nikdar nismo pričakovali tega in nikomur ne zamerimo in ne očitamo, da ni storil čudeža. Tudi se ne postavljamo v vrsto tistih kritikov, ki vprašujejo brez prevdarka, zakaj da se ne cedi med in mleko po Jugoslaviji. Težav in sitnosti in bede bi bilo v novi državi, pa naj bi bila organizirana na kakršni koli podlagi in naj bi imel v njej kdorkoli vajeti v rokah. Toda teh težav in bede bi bilo gotovo manj, če se ne bi bilo neprenehoma trobilo, da je zedinjenje vse in da je o vsem drugem treba molčati.

Tisti, ki so osrečevali narod s površnim frazami, niso delali tega iz samega neznanja. Sicer tudi to ne bi bilo zadostno opravičilo. Kdor se loti tako velikih nalog, od katerih je od-

visna usoda vsega naroda, mora imeti zadostne sposobnosti za to, drugače nima pravice, da se postavlja na čelo. A če je bilo vmes res mnogo neznanja, so vodili preroke še vse drugi motivi. Ljudstvo naj bi bilo molčalo o tem, kakšna naj bi bila Jugoslavija, ne zato, ker res ni bilo potrebe, da bi se govorilo o tem, ampak zato, ker so si sami že napravili pojmo o državi in niso marali, da bi jim kdo pokvaril račune.

Plodovi te politike so sedaj očitni. Beda povsod, svobode nikjer. Fatalizem na eni strani, groba sila na drugi. Avstrijski uradi so odstranjeni, ali tisti, ki so namesto njih, se razlikujejo od njih le po imenu. Korupcija prejšnjega sistema je minila, namesto nje se pa širi korupcija sedanjega.

Kaj bo iz vsega tega?

Tisti elementi, ki so tukaj pridigali, da je zedinjenje vse, mislijo sedaj tam le na to, da bi utrdili, kar je sedaj v Jugoslaviji in iz provizoričnega stanja napravili definitivno. Govorili so, da ni treba misliti o drugem kakor o zedinjenju in da se bo o obliki države lahko govorilo pozneje, pa so namesto svobodne Jugoslavije napravili "kraljestvo Srbov, Hrvatov in Slovencev". In sedaj bi radi, da se zopet ne bi govorilo o oblikah, temveč da bi kraljevina ostala kraljevina, oni pa seveda gospodarji v njej.

Kadarkoli izreče kdo besedo proti kraljevini, odgovarjajo z "obliko", kakor da gre res le za nekaj podobnega kakor za obleko osebe. Vedo pa prav dobro, da je v sporu zaradi monarhije in republike neskončno več kakor prepis zaradi oblike. Če bi se vse sukalo le okrog tega, ali naj se oseba na čelu države imenuje kralj ali predsednik, bi bil ves spor pač malo vreden. Toda monarhija ima tudi gotovo vsebino, kakor jo ima tudi republika. Z enim in z drugim pojmom so spojena tudi določena načela, in za te gre, ne pa le za prazno obliko. Monarhija reprezentira preteklost, v republiki so kali bodočnosti. Kdor se danes poteguje za monarhijo, bi rad potisnil državo nazaj in zgradil napredek. Komur je za prost razvoj, zahteva republiko kot neizogiben pogoj takega razvoja.

Monarhisti se ne držijo svojega takozvanega načela zaradi kraljeve osebe in če nam pripovedujejo, da ne more srbski narod odnehati od kralja Petra, je to zavedno licemerstvo. Prej ali slej bodo Srbi hočeš nočeš morali odnehati od kralja Petra, ki je umrjoč človek kakor vsak, kogar je mati rodila. Peter je že danes le figura, ker je preveč bolan, da bi se mogel sploh še aktivno zanimati za vlado. In kakor so se Srbi hitro privadili izhajati brez Obrenovičev, bi se tudi privadili živeti brez Karagjorgjevičev. Saj se že danes ne manjka republikancev tudi med njimi. Monarhistom je to prav dobro znano. Ali njim gre za njih interese, za prav osebne interese, kajti v Jugoslaviji ni ne enega razreda, katerega interesi bi zahtevali monarhijo. Narod je pretežno agraren, kmečki interesi pa niso na

noben način spojeni z monarhijo. Razvijati se je začelo nekaj meščanstva, a tudi za pospeševanje njegovih interesov nima monarhija nobenega pomena. Ideja monarhizma je bistveno nasprotna buržoaznim idejam. Monarhija je fevdalna institucija in je izgubila vso svojo vrednost s padcem vsegamogočnosti aristokracije.

Orientalni monarhi so bili najpopolnejši absolutisti. Njih moč je bila bistveno teoretična. Prihajala je naravnost od bogov in je bila zato neomejena. Babilonski ali asirski kralj je bil absoluten gospodar življenja in imetja vseh svojih podanikov, in le na ta način je mogla njegova oblast v tedanjih časih in razmerah imeti smisel. Rimski cesarji so bili enostavno militaristi, poveljniki armad in včasih tudi orodje armade. Bili so vladarji v dobi dekadence, ki se je pričela v notranjem življenju in je morala imeti tudi splošni propad za posledico. Monarhi srednjega veka so bili vrhovni fevdalni gospodje. Vladar je bil pravi lastnik vsega. Milost božja, kronski sijaj, posebne ceremonije, ki so delale iz njega nekakšno tajinstveno bitje, so bile iz preteklosti podedovane reči, ali pravi smisel kraljestva je bil v tej dobi različen od onega v starem veku. In monarhije, ki jih imamo danes, niso nič drugega, kakor ostanki fevdalne dobe, ki so v času kapitalizma absurdni. Francoska revolucija, ki je bila bistveno buržvazna revolucija, je to dobro razumela. Meščanstvo je potrebovalo proste roke za svoje aspiracije na polju industrije in z njo spojene trgovine, za ustvarjanje kapitala, za prosto tekmo, za novi način življenja sploh. Temu so bili privilegiji aristokracije na poti in zato se je morala iznebiti te aristokracije in z njo logično tudi kralja, njenega vrhovnega reprezentanta. In kjer ni buržvazija storila tega, se je kesala, pogostoma prepozno.

Nemčija daje najboljši zgled kričeče disharmonije med interesi razvite buržvazije in monarhistične ideje. Nemčija je postala tekom časa, zlasti izza vojne leta 1871 prava kapitalistična država, toda ohranila si je monarhijo, in leta 1914 je doživela vojno, ki jo je skoraj uničila. Nikdar se ne bi bila buržvazija sama podala v to vojno, katere ni potrebovala in katere riziko bi bili sami kapitalisti znali mnogo resneje preračunati, če nebi bila ostala tako velika moč v rokah monarha in militaristične kaste, te druge dedščine iz fevdalnega časa.

V Jugoslaviji imamo razne meščanske elemente, na primer stare slovenske liberalce, ki lomijo kopja za monarhijo. Slovenski liberalci niso nikdar razumeli svojega časa. Zato je bito na primer mogoče, da je dr. Tavčar v dunajskem parlamentu z najhujšimi nemškimi nacionalnimi kričarji vred glasoval in govoril proti splošni volilni pravici. Vedno so bili slabi zastopniki meščanstva, ki je bilo samo premalo politično vzgojeno, da bi bilo poznalo svoje interese in jih znalo prav zastopati. Če so danes pri-

staši monarhije v Jugoslaviji, je tudi to žalostno izpričevalo njih politične nesposobnosti in njih popolnega nerazumevanja časa in razmer. Meščanstvo v Jugoslaviji se ne more razvijati v fevdalnih razmerah in pod militaristično komando. Ta je pa tesno spojena z monarhijo, ki se ne more naslanjati na nič drugega, kakor na močno vojsko.

Interesi delavstva in meščanstva, kakor sta ta dva razreda danes podeljena, so si nasprotni. Ali ne eni ne drugi ne morejo uspevati v monarhiji. Republika pomeni za delavstvo nekaj drugega kakor za meščanstvo. Ali republika je dejansko potrebna obema. Toda naše liberalce in še nekatere druge take stranke zaslepljuje strah pred delavstvom. Tako jim je omračil vid, da iščejo le odrešenika, ki naj jih obvaruje proletariata, pa mislijo, da ga predstavlja kralj in njegova vojska.

Ko je francosko meščanstvo dobilo državo v svoje roke, jo je skušalo urediti po svoje: Jugoslovansko meščanstvo hiti, da izroči svojo državo kralju in vojaščini. V svoji kratkovidnosti ne spoznava, da ima kralj svoje posebne interese in da je šla vsaka vojaška kasta za tem, da dobi vso moč nad preziranimi "civilisti". Oficirju ne imponira gospod profesor ali veletrgovec nič bolj kakor tesar ali tiskar. Njemu se je treba umikati, kadar zarožlja njegova sabljica po tlaku, in bogastvo ne dela nič večje izjeme kakor visok naslov.

Ali dejstva so dejstva in z njimi je treba računati. Pametni nauki ne bodo poučili naše buržoazije. Če jo je strah nagnal v monarhistični tabor, jo izuči le trda izkušnja. Kakšne vrste bo, pokaže bodočnost.

Delavstvo pa ne bo moglo čakati na to, da pride meščanstvo k pameti in da propade medtem vse v državi. Razmere, kakšne so sedaj v Jugoslaviji, so nevzdržne in treba jih je odpraviti in nadomestiti z boljšimi. Enkrat je naše meščanstvo eklatantno pokazalo svojo kričečo nesposobnost, in bil bi zelo riskiran eksperiment, da se ji puste vajeti nadalje v rokah, če je to mogoče preprečiti. Pri ustanovitvi države si je to meščanstvo dalo izpričevalo duševnega uboštva, in zato mu ni zaupati, da bo znalo voditi države nadalje v boljših tirih.

Monarhisti skušajo to, kar je sedaj v Jugoslaviji, učvrstiti. Delavstvo mora gledati na to, da se ta nakana pred vsem prepreči. Ako se posreči nazadnjakom sestaviti tako ustavodajno skupščino, ki bi potrdila monarhijo, bo vsak boj v bodočnosti neskončno otežčan. Monarhija bi tedaj postala legalna in že boj za republiko bi se tedaj lahko označil za zločin. Danes ni monarhija v Jugoslaviji legalna. Še je v pravomočni veljavi načelo, da ima ustavodajna skupščina vse pravice in le ona mora definitivno določiti obliko Jugoslavije. Sedanji naslov "kraljevine" je več kakor problematičen. Ako bi se stvar natančno preiskala, bi se lahko do-

kazalo, da se rabi po krivem in da je to le zato mogoče, ker si zastopniki Slovencev in Hrvatov niso zaupali toliko moči, da bi bili protestirali proti samovolji, s katero so v Belgradu kar nankrat nadomestili naslov "država Srbov, Hrvatov in Slovencev" s "kraljevino". Prvo je bilo pravilno in legalno, ker je kazalo, da nima država še definitivne oblike. Drugo je prevara.

To prevaro bi monarhisti radi ovekovečili. In najvažnejše je, da se prepreči ta poizkus. Tudi to bo sedaj nekoliko težje, kakor bi bilo takrat, ko se je sklenilo zedinjenje. Ali če se ne stori sedaj, ko je ustavna podlaga za to, bo treba pozneje, tedaj pa bo stvar že težja.

Največ je odvisno od volitev v ustavodajno skupščino. Ako dobe republikanci pri volitvah zadostno večino, ki pokaže močno voljo naroda, se tudi najbolj zagriženi monarhisti ne bodo mogli upirati. Vsak coup d'etat bi bil tedaj že vnaprej ponesrečen. Zdi se pa, da bo volilni boj hud, kajti nazadnjaki se že sedaj trudijo, da bi "korigirali svojo srečo." Doslej nima Jugoslavije še volilnega zakona in v Belgradu so sile na delu, ki bi rade vsej Jugoslaviji vsilile stari srbski volilni zakon, o katerem so sicer junaki a la Županič, Vošnjak, Marušič i. t. d. govorili, da je najbolj "demokratski na svetu", po katerem pa imajo v resnici le tisti volilno pravico, ki plačujejo najmanj petnajst dinarjev direktnega davka. Bila bi pač čudna osvoboditev, ki bi dala narodu slabši volilni zakon, kakor ga je imelo pod Avstrijo, toda resnica je, da se to poizkuša.

Predvsem je torej potreben boj proti takim nakanam. Potem pa bo moralo zlasti delavstvo napeti vse moči, da ne bo pri volitvah ogoljufano. Kolikor je mogoče presoditi situacijo, imajo resnično napredni elementi najboljše upanje pri volitvah, če se izvrše pravilno. Četudi niso vse te sile zedinjene in so tudi socialisti kakor po vsem svetu razdeljeni, bi vendar v ustavodajni skupščini v bistvenih vprašanjih lahke složno nastopili in ustvarili državi tako podlago, da bi se logični boji potem lahko vršili normalno in brez katastrofalnih potresov. Če pa bi se reakciji posrečilo, da prevari narod pri tej priliki, bi to izzvalo najhujše posledice. Kajti nobena reakcionarna vlada ne bi mogla imeti sredstev, da reši vsaj najnujnejša materialna vprašanja. Mir ne bi mogel priti v deželo in neizogibne bi bile rabuke, revolte in krize, katerim ni mogoče prerokovati zmago ali poraz, ki pa bi na vsak način odškodovale vso deželo morda prav tako hudo kakor vojna.

V interesu delavskega razreda in tistih slojev ki mu pripadajo, tudi če se ne zavedajo tega, je, da se rešijo principiella vprašanja v ustavodajni skupščini demokratično, napredno, v duhu časa. Ali tudi v interesu vse dežele je to. Vsi tisti, ki ovirajo tako rešitev, so sovražniki dežele, pa naj porabijo kolikor le hočejo zlaganih patriotskih fraz. Njih trenutna zma-

ga bi vrgla deželo v kaos, iz katerega bi se le z največjimi težavami, izgubami in žrtvami šele po dolgem času izkopal.

Če se rešijo ta vprašanja v ustavodajni skupščini pravilno, nas ni strah za bodočnost Jugoslavije. Gospodarske težave se sicer tudi tedaj ne bodo mogle rešiti v enem hipu. Preveč jih je in pregloboko segajo, da bi mogel kdo, iznajti, arcanum za njih čudežno ozdravljenje. Toda če bo dežela imela notranji mir in svobodo, se bodo tudi gospodarske razmere v doglednem času lahko uredile. V Jugoslaviji je danes velik nered in veliko pomanjkanje, toda nikakor ni treba, da bi tako ostalo. Prirodnih bogastev ima dežela toliko, da si ljudstvo lahko ustvari lepo blagostanje, če se odpro zakladi in organizira delo. Ali pogoj vseh pogojev je ta, da so ta bogastva jugoslovanska, ne pa Petrova, Tonetova ali Lazarjeva. Uspevati more Jugoslavija le tedaj, če bo sama bogata, ne pa če izroči svoja bogastva privatnim profitarjem, naj si bo tujim ali pa domačim. Le država, kontrolirana od vsega naroda, more organizirati industrijo, poljedelstvo, trgovino in promet tako, da bo vse to služilo potrebam in interesom naroda. Z dobro vsenarodno organizacijo pa se lahko povzdignejo vse te stroke v doglednem času tako, da bo vsakdo, kdor bo hotel delati, v Jugoslaviji lahko varen udobnega, človeka dvajsetega stoletja dostojnega življenja. Jugoslavija ima rodovitno zemljo, šume, rude, vode, morje, pogoje za poljedelstvo, za živinorejo, za raznovrstne specialne pridelke, za razne stroke industrije, in kjer je vse to, je treba le ljudstva, ki ima voljo za delo, in pa dobre organizacije, ki zagotovi ne le razvoj in ureditev dela v modernem smislu, ampak zavaruje tudi pridelke ljudstvu, ki jih je pridelalo.

Vse to bo mogoče doseči, še bo podlaga zdrava in zato je sedaj vse ležeče na tem, da bo ustavodajna skupščina resničen izraz ljudstva in da bo v vseh svojih odlokih suverena in neodvisna od vsakega vpliva neljudskih faktorjev.

Ker bo te dni nenavadna konstelacija med solncem in nekaterimi planeti, je par astronomov izreklo mnenje, da bo v tem času tudi na zemlji nenormalno vreme in da se utegnejo primeriti tudi razne katastrofe. Iz tega se je, kakor kadar prenašajo klepetulje pošte in povečavajo majhne dogodke od ust do ust, razvila pravljica, da pride konec sveta. Nič ne bi bilo na tem, da napravi kdo šalo, tudi če je neslana. Ali značilno je za današnji tisk, da se resno loti takih burk in jih objavlja z najdebelejšimi naslovi, da gre za največje svetovne dogodke. O prikazni na nebu bi se dalo napisati marsikaj zanimivega in poučnega in bogato kapitalistično časopisje bi si to prav lahko privoščilo. Toda nič podobnega nismo čitali, pač pa neštete neslanosti, katerih bi se sramoval učenec drugega razreda ljudske šole. Kapitalistično časopisje pa ve, zakaj porabi vsako priliko za po-neumnjevnje.

Kapitalizem in tisk v sedanjosti.

V Winterthuru v Švici izhaja list "Der Landbote", o katerem je treba takoj povedati, da ni socialističen ali sploh delavski, temveč je vedno zastopal interese buržvazije in se tudi sedaj smatra za meščansko glasilo. To mora človek imeti pred očmi čitajoč sledeči članek, ki je izšel v omenjenem listu. Glasi se:

"Tudi globoko v kroge buržvazije prodira čimdalje bolj spoznanje, da ni kapitalizem, to se pravi nezdrava oblika privatne lastnine nič drugega, kakor povratek srednjeveškega roparskega viteštva v moderni obliki in da moramo pridobiti nov svetovni nazor, ki bi pojme o lastnini s temelja izpremenil. Kapitalizem kakor vsaka odumirajoča vladna oblika, je v svetovni vojni in zlasti v prehodni dobi k miru začel preživljati zadnje utripe življenja in slavi divje orgije, hoteč kakor Sardanapal dokončati ob zvokih godbe in petja.

Večina ljudstva spoznava le tisti materialni del suženjstva, v katerega okovih se zvija, in tudi to šele tedaj, kadar so vrvi že tako tesno stegnjene, da grozi ljudstvu zadavljenje. Moralno suženstvo, posiljevanje vesti, ki ga vrši kapitalizem, se v splošnem veliko manj opaža, in vendar je to prav tisto, kar se predstavlja na primer s posredovanjem podkupljanja ali odvisnega časopisja v najhujši in najnevarnejši obliki.

Vsak list je več ali manj odvisen. Kajti tudi če predpostavimo, kar bi se pravzaprav moralo razumeti samo ob sebi, da se bojuje vsak urednik za kakšen ideal ali svetovni nazor in da bo zato, če noče biti le brezvesten oproda v službi kapitala, vstopil le v tako uredništvo in vnjem vztrajal, če se more to vjemati z njegovimi političnimi nazori, je vendar na drugi strani odvisen od svojih delodajalcev in ne more objavljati ničesar, kar se ne bi vjemalo ali kar bi celo nasprotovalo privatnim interesom gospodom delničarjem dotičnega lista.

In že v tem tiči velika moralna škoda, ki jo dela kapitalizem v časopisju. Kakor je bil še pred kratkim neorganiziran delavec, ki ni hotel priti s svojo družino nagloma na cesto, prisiljen podvreči se vsem pogojem svojega delodajalca, tudi če so bili zanj nečastni ali ponižujoči, če si imel slučajno upanja na drug takojšen opravek, tako se godi tudi urednikom, ki so pod tlakom socialnih razmer prisiljeni dajati svoja peresa na razpolago lastnikom časopisov, ki jih potem rabijo kakor stroje brez volje za zagovarjanje svojih več ali manj umazanih sebičnih interesov. Kljub vsemu so taki slučajji pač izjeme, zakaj z ozirom na potrebe čitajočega občinstva so povsod listi raznih političnih barv, ki vendar zagotavljajo svojim urednikom kruha, ne da bi jih tako enostavno zasužnjevali, dasi so tudi taki uredniki prisiljeni na razne kompromise.

Resnična nevarnost kapitalističnega učinkovanja pa prihaja tedaj do popolne veljave, kadar sili posamezen kapitalist ali gotov kapitalistična skupina na to, da pride ves tisk ali velik del časopisja v

njegove roke. Kakor delajo nakupovalci in prekupovalci iz živeža materijalen monopol, tako napravijo oni tedaj iz duševne hrane trustovski monopol.

V svetem pismu je bil Lazar ubog in je ležal; z ranami pokrit, pred vrati bogatina, proseč za drobtine, ki so padale z njegove mize. Danes je postal Lazar že bogat, nenavadno bogat, in leži pred vrati reveža, da bi mu vzel ves njegov kruh. Njegove kapitalistične rane so moralnega značaja, gnile so pa tako, da jih ne bi noben pes hotel lizati. . . .

Ponavljamo, da je list, ki tako piše, meščanski. Vsekakor mora biti od kapitalističnih interesov kolikor toliko neodvisen, kajti če ne bi bil, ne bi smel dolgo pisati v takem tonu. Misliti si je pa lahko, da je morala korupeija kapitalističnega časopisja že daleč dospeti, če čuti meščansko glasilo v demokratični Švici potrebo, da pokaže na tak način na novega Lazarja.

Članek nam pač ne pripoveduje nič novega. Vse, kar je v njem in tudi še nekoliko več, smo že sami več kakor enkrat orisali in neodvisno socialistično časopisje razkriva korupeijo kapitalističnega tiska že desetletja. Ali zanimivo je prav to, da prihaja naposled tudi druga stran do takega spoznanja. Ako bi povsod odločevalo dejstvo, ki apelira na razum, bi bilo moralo tako spoznanje seveda že davno zmagati. Zastrupljajoče učinkovanje kapitalizma na polju tiska je očitno in opaziti ga mora, kdor ima le dobro voljo za to. Prav tukaj je pa jasno videti, kako zelo se motijo tisti, ki mislijo, da je etika glavni in v prvi vrsti odločujoči faktor v zgodovini človeštva. Kar počenja kapitalizem z duševno hrano, je v kričnem nasprotju z vsako čedno etiko. Torej bi bilo moralo po teoriji dobrih etičarjev že davno pasti in se umakniti razmeram, ki bi bile bolj v soglasju z etiko. Vendar pa vidimo, da se vzdržuje kljub svoji neodvisni ničvrednosti in obče škodljivim učinkom.

Kapitalizem je korumpiral ogromen del sodobnega časopisja. Konstatirati to dejstvo ni težko. Ali spoznati in priznati je treba, da ni moglo biti drugače. Kapitalizem postopa tako, kakor mora, da varuje svoje interese. Kam bi prišel s svojimi metodami, s svojimi profiti, s svojim gospodstvom, če bi vse časopisje pisalo le resnico in se ravnalo le po etičnih načelih?

Tisk služi pouku, zabavi in raznim potrebam občinstva, ali pred vsem je v naši dobi bojovno sredstvo. Kapitalizem se mora bojevati. Včasih je treba, da vodi defenzivo, včasih mora napadati. Ako se more pri tem poslužiti časopisja, bi bil do skrajnosti neumen, če se ga ne bi poslužil. Da mu more resnično in uspešno služiti, pa ne sme postati nikdar kaj drugega, kakor sredstvo. Kakor mašina v tovarni, katere namen je z njegovega stališča, da mu posreduje dobičke, tako mora tudi časopisje služiti, le služiti, tako kakor zahtevajo interesi kapitalizma. To velja za papir, na katerem se tiskajo članki in novice, prav tako kakor za stroj, iz katerega pride gotovi izdelek, prav tako pa tudi za tistega, ki piše in ureja. Kapitalistični gospodar enostavno ne more dovoliti, da bi vsak urednik pisal, kar mu narekuje njegovo prepri-

čanje. Kot kapitalist ne potrebuje listov za razširjanje resnice, neodvisne znanosti, dobre literature in drugih lepih reči. V svoji lastnosti kot kapitalist potrebuje časopise za pospeševanje svojih interesov. Temu cilju se mora enostavno vse od glavnega urednika do zadnjega uredniškega sluga, od stavca do raznašaleca podvreči, brezpogojno podvreči.

Multimiljonarju pride lahko na misel, da začne izdajati umetniški list, tudi če sam ničesar ne razume o umetnosti. S svojim denarjem si lahko najame sposobne ljudi, da ugodi svojim muham. Lahko tudi dovoli, da se nagovarja v takem listu katero koli umetniško stališče. To izgleda kakor velika svoboda in mož sam je tedaj "svobodomiseln". Ali vse to je slepilo, kajti takega lista ne izdaja kot kapitalist, četudi je s svojim denarjem kapitalist. Saj tudi v cerkev ne hodi kot kapitalist, ampak kot katoličan, metodist, žid, mormon ali karkoli že je. Ako si nabavi zbirko metuljev, ni to kapitalistično dejanje, ker nima z njegovimi kapitalističnimi interesi nobene zveze.

Pri tistem časopisju, ki služi njegovim pravih kapitalističnim interesom, ne more trpeti nikakršne svobode prepričanja. To bi moralo priti z nalogo njegove službe v konflikt, in če bi se tudi predpostavilo, da ne bi moralo, bi vsaj moglo. Te možnosti pa že ne more dovoliti. Njegovi listi morajo odbijati vse, kar bi moglo škodovati njegovim interesom, torej bi bilo skrajno absurdno, če bi bilo tem listom samim na kakršen koli način omogočeno, da delajo enako škodo.

Politični liberalizem se rad poslužuje fikcije, ki je včasih zelo uspešna. Kakor v gospodarskem življenju pravi tudi tukaj, da se poslužuje le svojih pravic in da ima vsakdo enake pravice. Kapitalizem vzgaja liste za svoje potrebe, pa naj store drugi interesi enako. Te enake pravice je lahko priznati. Stvar je le v tem zavozljana, da so vse take pravice na papirju in ne morejo biti drugje. Kapitalizem ima sredstva, da izdaja svoje liste. Kdor nima denarja, ne more tega storiti in vsa teorična pravica je zanj brez cene. Vsakdo ima tudi pravico, da postane bogat; ali kdor je obsojen, da prodaja svojo delovno moč drugim, si s to pravico brez škode lahko zapali pipo.

Vsaka pravica je le toliko vredna, kolikor je iz za nje moči, da jo uveljavi. Kapitalizem ima moč, da monopolizira tisk in da ga rabi in zlorablja po svoji volji. Večina ljudstva, ki ni tako bogata kakor kupček velekapitalistov, ima pravico, ampak pravico brez vrednosti. Nič ni pomagano, če se ta pravica stokrat ponavlja in vsak dan krepkeje naglaša. Vpraša se le, kako bi mogla ta pravica priti do praktične veljave.

Indirekten odgovor je podal Švicarski meščanski list. Davno pred njim ga je že podal socializem. Za očiščenje časopisja velja kakor za očiščenje vsega družabnega življenja dejstvo, da se ne morejo posledice odstraniti, dokler se ne odstranijo vzroki. Korupeija prihaja od kapitalizma, ne zato, ker so kapitalisti zmeseni iz posebnega testa in po naturi hudobni, temveč zato, ker se ne more od njih, dokler

so kapitalisti, pričakovati nič drugega, kakor da bodo varovali svoje interese z vsemi sredstvi, ki so jim na razpolago. Predelavati kapitaliste je brezuspešen posel. Saj je kapitalist lahko prav dober človek. Njegove osebne lastnosti igrajo najmanjšo vlogo. Njegovi interesi so najvažnejše. Kapitalistična korupcija odpade, kadar mine kapitalizem. Časopisje bo pošteno, kadar ne bo za tiskovno nepoštenost tako mogočnih razlogov kakor danes. Uredniki bodo lahko pisali po svoji vesti, kadar bodo gospodarsko neodvisni in jim ne bo treba prodajati svojih peres, kakor mora danes ročni delavec prodajati svojo fizično moč.

Slike iz umirajočega Dunaja.

V švicarskem listu "Volksberecht" pripoveduje neki sodrug, ki se je vrnil z Dunaja o vtiskih, dobljenih v tem očitno propadajočem mestu. V svojem opisu pravi:

"Avstrijsko gospodarsko življenje je popolnoma obtičalo. Vsi večji obrati praznujejo. Za nujnejše potrebščine prihaja le še rokodelska mala obrt v poštev. V Avstriji nimajo niti enega praška premoga, a tudi če bi imeli premoga, ne bi Avstrija mogla delati. Kar je še produktov v zalogi, da jih je mogoče kupiti, prinaša ob sedanji valuti komaj toliko, kolikor bi bilo treba plačati za surovino. Avstrija daje v velikem merilu zgled, kako se narod šestih milijonov popolnoma oropa in opleni.

O tem, kako učinkuje nizko stanje valute, nam daje nekoliko pojma dejstvo, da smo morali za navaden listek tretjega razreda iz Curiha v Buchs več plačati, kakor za listek prvega razreda iz Buchsa na Dunaj. Kupovalna cena avstrijske krone stoji sicer v Avstriji mnogo bolje kakor njena internacionala menjalne vrednost, ali kljub temu je položaj tak, da skoraj ne bi mogel biti slabši.

Na Dunaju vlada strašna beda. Več kakor stotisoč brezposelnih se vzdržuje na stroške države in mesta. Oskrbe z živili si ni moči misliti slabše. Primanjkuje enostavno vsega. Ljudstvo živi v sedanji zimi približno tako, kakor je živel nemški narod tekom zadnjih dveh vojnih let. Glavna hrana je korenje, ki se rabi v Švici večinoma za krmo, in zelje. Predpisi za racioniranje določajo za osebo približno 150 gramov mesa na teden, 80 do 90 gramov kruha na dan, in eno, dve desetinki mleka na dan. Pri tem so ti predpisi le na papirju. V resnici ni mogoče dobiti niti teh skrajno tesno odmerjenih porcij, ker enostavno ni dovolj živil. Nasprotno pa živi tisti, ki ima dovolj sredstev, v hotelu in v restavraciji kakor knez. Ko sem nekega brezmesnega dne prišel v fino restavracijo, sem bil zelo začuden, ko me je natakar obsul z besedami: "Ali želi gospod goveje pečenke, prašičje, telečje pečenke, Roastbeefa, bržole, rebere ali dunajski zrezek?"

Za najfinejšo pečenko se plača 20 do 30 kron ali 1 do poldrug frank našega denarja. Za dunajske razmere pa to vendar ni po ceni in se vjema približno s

polovico dnevne plače delavca ali malega uslužbenca. Zato pa živi oderuška svojat tudi na Dunaju kakor riba v vodi. Pravilna trgovina je prenehala. Le špekulira in vereži se še. Po najvažnejših ulicah se pa vali prenasičena, v briljantih se bleščeča družba, kateri je vsak luksuz dostopen. Kadarkoli sem videl našminkane, v drage kožuhe zavite ženske, sem se moral spomniti na uboge prezebajoče otroke, ki sem jih videl vsako jutro, kadar so iskali po smetlišnicah pred hišami krompirjeve olupke in druga taka "živila". Kratkotomalo — gnusno je.

O revolucionarnem mišljenju nisem mogel med mnogimi delavci, s katerimi sem govoril, opaziti niti sledu. Avstrijsko ljudstvo in zlasti dunajski delavci ne bodo vodili nobenih revolucionarnih bojov. Pregloboko tiče v bedi, da bi bili sploh še sposobni take povzdige. Nekdaj veselo in živo ljudstvo je ubito na duši in telesu. Polom ogrske revolucije je tudi v Avstriji vzel vsaki revolucionarni propagandi usposobnost.

Potniku pada na Dunaj najbolj v oči, koliko ljudi se bavi, ker nimajo nobenega posla, le s tem, da okradajo druge na najbolj legalen način. Človek gre na primer na kolodvor, da si kupi listek. Dohodi k blagajni so pa tako natlačeni, da se ne more noben potnik preriti do blagajne. Če hoče dobiti listek, ga mora seveda za zvišano ceno — kupiti od tistih, ki zasedajo dan na dan dohode do blagajne. Ali pa: Tri ure pred odhodom vlaka se pride na kolodvor. Najde pa vsak prostorček v vagonu, na hodniku, na peronih, na vozniških stopnicah, in na odbijačih že zaseden. Toda ljudje, ki sede v vozovih, niti ne mislijo na to, da bi se kam peljali. Le na to čakajo, da pridejo potniki in jim plačajo toliko in toliko kron za to, da jim odstopijo svoja mesta. Tako gre, če si hoče človek kupiti cigarete, ki so racionirane — po šest na dan! — in pri vseh mogočih rečeh.

Uradnik, ki je imel pred vojno 4000 do 5000 kron na leto, dobiva sedaj 13—14.000 kron, pa ne more s tem živeti. Za moško obleko se plača najmanj 3 do 4000 kron. To je, če se prenese v našo valuto, 150 do 200 frankov, toda za majhnega dunajskega uradnika je to že četrtnina njegovega letnega zaslužka.

Avstrija je popolnoma osiromašena, njegovo ljudstvo je postalo narod beračev. Ko sem vprašal nekega delavca: Kaj pride pa potem? — mi je odgovoril: "Ej, dalje to sploh ne gre." — Odvrnil sem: Dalje mora iti. Saj se mora vendar živeti! . . . Delavec je odgovoril ravnodušno: "Ne, to ni potrebno. Živeti ni treba. Lahko se tudi erkne. . ." Ni si mogoče domisliti, koliko je bilo treba, da more človek pasti na tako stopnjo popolne brezbriznosti. Nikjer nisem našel gibljava visokega idealizma, nikjer utripa solidarnosti, ki tako hitro spaja sreca.

Lenoba, brezbriznost in topa ravnodušnost so označbe sedanjega Dunaja in za življenje nesposobne Avstrije sploh. Nikakor ni mogoče dovolj temno naslikati avstrijskih razmer. Resničnost presega vse predstave, ki bi jih mogla izmisliti naša fantazija. Kaj naj še postane iz tragedije tega naroda? . . ."

Paul Hanna:

Evropa je na smodniku.

Pred kratkim je William C. Bullit dejal, kazoč s prstom na kup mednarodnih dokumentov, ki so prišli na diplomatski vladni urad v Washingtonu in govoreč o evropski situaciji: "Tekma je še vedno med Wilsonom in Leninom — med mirnim sporazumom in evropsko revolucijo."

Kdo bo zmagal?

Mir potom sporazuma bo prišel najprvo. Nemčija je vsa iz sebe. Po tej vojni se bo Evropa razvijala v smeri socialne demokracije na eni strani, in s prizadevanjem, da se poskusi to doseči z enim zamahom, to je na način, kakor ga priporočajo boljševiki, na drugi. Nobenih važnejših gesel ni danes na svetu.

V Washingtonu in v Parizu je isti mladi mož nadaljeval z dokazi in spisal za predsednika ter članke mirovne konference memorandum, v katerem so bila sama prebavljena dejstva. Toda ker je bil prepričan, da so naši in drugi diplomatje zvezali zmernim elementom roke in tako prižgali revolucionarnem bakljo, je takoj na to resigniral.

Bullit ni več v Washingtonu, toda izšolani poročevalci, ki se drže okrog kapitola, poznajo njegove razloge in ga razumejo. To so tiste vrste ljudje, ki me spominjajo na zaupljiv jezik, ki vzlic svoji molčečnosti priča, da je v Evropi še vedno tekma med Wilsonom in Leninom.

"Križa pride to zimo ali zgodaj spomladi," je dejal neki človek, katerega prsti poznajo in čutijo vsak finančni gibljaj in vse vire Zedinjenih držav. Tisti večer je govoril Herbert Hoover na drugem koncu te dežele sledeče:

"Tekom prihajajoče zime bodo nekateri ljudje v Evropi gledali s poželjivimi očmi na ta bogati in z vsemi življenskimi potrebščinami založeni narod, kakor nikdar prej v zgodovini. Ni nam torej mogoče igrati na piščalko, medtem ko gori Rim. Če si domišljamo, da moremo z uničenjem mirovne pogodbe prepustiti naše sosede v tridesetletni vojni, in pri tem ohraniti naš napredek, tedaj je to samoljubnost norcev".

Pretkani zagovorniki posebnih interesov vključijo večkrat resnico v mrežo. Hoover v najboljšem slučaju le ugiba o posledicah Lige narodov. Toda o trpljenju in terorju, ki čaka Evropo, ne ugiba. V zadnjem slučaju se njegova izjava popolnoma ujema z informacijami, ki jih ima državni pokladni urad in državni urad za izvažanje.

Njegovo povečano zanimanje za Ligo narodov je izpoved prvega reda, ki potrjuje, da je ves trud neizmerne ameriške dobrodelnosti napram prihajajočemu polomu popolnoma brezuspešen.

Alternativa "Lenin ali Wilson" ne pride, kar se njiju oseb tiče za prvega niti za drugega, nič več v poštev. Prvi ostane na čelu velikega eksperimenta, ki evete v Veliki Rusiji in za njo; zadnji leži v postelji bolan vsled prenapetih živcev, ki jasno pričajo o razmerah tega družabnega reda, za katerega se je

potegoval in trudil, da ga ohrani, približno kakršen je. Wilson bo bržčas okreval, kakor njegovi rojaki in sodržavljani odkritosrčno žele; Lenin morda pade, kakor njegovi rojaki in somišljeniki žele, da ne bi; toda njiju sile, ki jih zastopata, ostanejo nadaljnjih 12 mesecev v kritičnem položaju.

Da se povrnem zopet k Bullitu. Pred enim letom me je vprašal, če mislim, da bi se mogel ameriški socializem obdržati z evropskimi zmerneži vred proti agitaciji evropskega komunizma, ki ga je bil tedaj slutil. "Boljševizem je trd plevel, ki ne potrebuje nobene nege; zmerni socializem izgine, odrinjen proč, če ga ne podpro vsi prijatelji mirnega razvoja in mu ne dajo zavetja."

Kmalu nato se je pojavila diskuzija, ki je dobila odmev v Angliji, Franciji in Italiji in se razvijala vso lansko zimo ter objela vse okrvavljene dele centralne Evrope. Ali se bo stari red podal reformam? Ali bo mirovna konferenca zrla v oči dejstvom, da trka na vrata industrijalna demokracija, ki mora dobiti svojo pot, tudi če se ne doseže mirno? Ali bodo mednarodne ali domače kapitalistične skupine žrtvovale svoje privatne profite na korist splošnemu blagostanju dovolj obsežno, da se obnovi produkcija, da se uvede oskrba brezposelnih in tako umirijo množice v povojnem boju med rekonstrukcijo in revolucijo?

Od tedaj je preteklo eno leto, in kaj vidimo? Neki visoki uradnik pokladnega oddelka v Washingtonu mi je dejal sledeče: "Vse evropske vlade so bankrotne, izvzemši njih par, ki so bile v tej vojni nevtralne. Niti ena ni plačala svojih obresti na \$10.000.000.000 (deset milijard), ki jim jih je posodila ta dežela. Naše posojilo smatrajo vse države kot nekaj donesek k vojni udeležbi in niti ena ne namerava plačati obresti, kaj šele kapital. Njih industrije počivajo, ljudstva pa rebelirajo. Niti polovice tega ne proizvajajo, kar potrebujejo zase. Kredit, ki ga jim je bila dala naša vlada, se je skrčil na par milijonov in izvzemši Belgijo, ne bo dobila v bodoče nobena našega kredita — darila. Privatnih kreditov niti ni vredno omenjati, kajti naši bankirji poslujejo le s strankami, ki plačajo sproti. Povrh vsega tega pada njih denarna valuta v takem obsegu, njih živilne cene pa tako rastejo, da se konservativna Evropa maje med konfiskacijo in odpravo zlate valute."

Vsako upanje zmernih je bilo vsled slepote Bourbonov, pokvarjeno. Samo ena primera. Premog je v moderni industriji temeljna potreba. Brez njega ne more biti v prenatrpani Evropi nič drugega, kakor stagnacija in mizerija. Ljudje v Franciji, Belgiji, Holandski, Danski, Norveški, Švedski, Švici, Nemčiji, Španiji, Ogrski, Čehoslovaški in v Jugoslaviji potrebujejo 150.000.000 ton premoga za zimo. Amerika odpravi z največjim prizadevanjem komaj 20 milijonov ton premoga v Evropo.

V bodočih šestih mesecih pade na evropske narode tak pritisk strpnosti, čakanja in trpljenja, kakor v nobenem drugem času, ko je trajala vojna. Vzlic temu so odgovorne vlade nezmožne odvrniti te razmere. Brezmočne so in brez vseh sredstev in metod za socializiranje, ki bi morala biti drastična in

staremu redu tako nevarna, kakor tista, ki jih propagirajo komunisti. Teh metod seveda ne bodo uvaževali.

Nasprotno, po vsi Evropi se razširja najnesramnejše izkoriščanje in profitarstvo v takem obsegu, ki daje človeku misliti, da so to norci, katere so si bogovi izbrali, da jih uničijo, pa so jih udarili s slepoto. Na Grškem in v Škandinaviji je pomanjkanje kuriva tako kritično, da so vlade apelirale na uradni oddelek Zedinjenih držav za izvažanje, naj jim da ladij za dovažanje premoga. Človek bi mislil, da jim primanjkuje prevoznih sredstev, in vendar so norveške in grške ladje do zadnjega čolna zaposlene s sprevažanjem premoga z domi v Italijo! Ladje slede profitarstvu, kakor da je doma vsega dovolj. Zakaj? Zato, ker narede s prevažanjem premoga in drugih reči v Italijo več denarja, kakor pa če bi prevažali premog v svoji lastni deželi.

Danska, Holandska in Italija kličejo po ladje v Ameriko, proseč, naj jim ob enem pripeljejo premoga. To se pravi, vlade teh dežel delajo na to. Toda danske, holandske in italijanske ladje gromadijo profite lastnikom ladij, ki so se posvetili specializiranim podjetjem, ki nosijo večje profite z oskrbovanjem premoga in kuriva za Južno Ameriko in skladišča v Gibraltarju. Vzlic temu, da prihaja vsled mišerije boljševizem v Holandsko in Dansko, mora biti pomorska supremacija vzdržana in profiti za lastnike ladij zasigurani. To drvenje za profiti je postalo tako cinično in kričeče, da je bil odbor za prevoz primoran izdati proti temu početju protest in svarilo.

Vlade bi lahko zahtevale, da se vsa prevozna sredstva postavijo v tej kritični dobi v najtesnejšo javno službo. Toda trgovci, o katerih modrosti se zadnji čas toliko sliši, bi lahko ustavili svoj apetit in tako dokazali, da je družabni sistem, ki vlada, povsem dober, in da ga ni treba zamenjati zato, da bi se svet otresel njegovih zlih posledic. Ampak storili niso nič.

“Kar se dogaja danes, je posledica vojne,” je dejal socialistični poslanec Turati zastopnikom v italijanskem parlamentu. “Vojna vzbuja vsake vrste appetite, in čim bolj jim skušaš zadostiti, tem manj jim zadostiš.”

Zdi se, da vidijo te reči vsi državniki le z enim očesom. Javna tajnost je, da so evropske vlade pripravljene “ozdraviti” to stanje, to rebeliranje množic proti vladam, na en način — to je s strojnimi puškami. Mirovna konferenca je določila Nemčiji armado s sto tisoč možmi, toda Noske še vedno poveljuje armadi, ki šteje nad 500.000 mož, da krote množice, in mirovna konferenca v Parizu se niti ne gane. V Franciji žive najboljše vojaki, medtem ko nima narod kaj jesti in živi brez vsake volje, okamenel od sunkov, ki mu jih je prizadejala vojna. Anglija izda vsak dan \$10.000.000 več, kakor znašajo njeni dohodki, toda določeno stališče vojnega oddelka je parmententna armada od 900.000 mož.

Italija ne le da se boji demobilizacije, marveč streme njeni armadni poveljniki za tem, da se iz vprašanja o Reki izcimi slučaj, ki bi dal povod za

preobrat političnega sistema in vpostavljenje militaristične diktature. Tako, mislijo, bi se zavarovali pred kritičnim časom, ki je na pragu. Ti italijanski reakcionarji slutijo veliko bolj prihajajočo nevarnost, kakor pa je dovoljeno, da je Amerika o njej poučena, kajti Turatijev govor, ki ga je imel 29. novembra v italijanskem parlamentu, je prineslo tokraj oceanā le par listov.

Tisti dan je dejal socialistični poslanec Turati sledeče:

“Edini proletariat je tisti faktor, ki je zmožen rešiti Italijo militarističnega režima in boljševizma. Vzlic temu, da smo nekateri socialisti zelo zmerne nature, bi, če bi prišlo do izbiranja med militarizmom in boljševizmom, sprejeli poslednjega.”

V nagovoru volilcem pri zadnjih volitvah je socialistična stranka v Italiji klicala množicam, naj se združijo — in to je po njegovem mnenju pomenilo zadnji parlamentarni izhod iz neznosne situacije, ki jo mora prenašati ljudstvo. V svojem govoru je dejal: “Prihodnja bitka ne bo le navadni volilni boj, ampak velika manifestacija sil in volje socialističnega proletariata, da vrže buržvazni režim.”

Neki konservativni poročevalec, ki se je pravkar vrnil iz Nemčije, pripoveduje, da mislijo Däumig, Ledebour, Geyer in Mueller, vsi neodvisni člani levega krila in komunisti, da bo bližajoča se revolucija v Nemčiji, če se Noskejeva armada skrči na sto tisoč mož, lahko nekrvava. Da je neizogibna, so prepričani. Profesor Nikolaj pravi: “Revolucija pride, ne iz socialističnih motivov, ampak vsled grobega gospodarskega potlačanja, vsled grenkobe in obupa, v katerem se nahajajo množice; in ko bo enkrat tukaj, je ne bo mogoče ustaviti.”

V tako globočino brezupa so bili pahnjeni evropski možje, ki so še pred enim letom upali, da se bo Evropa mirno izvlekla, pod vodstvom mož zmernosti in dobre volje, iz vojnih posledic in njenega slabakla. V listih čitam poročila iz Varšave, ki so datirana z dne 3. oktobra, in se glase: “Na Poljskem je velika kriza. Sedanje ministrstvo pade vsak čas. Industrija je uničena in dežela brez vsakega materiala in kredita. Profitarstvo med kmeti in prekupčevalci je osiromašilo ljudi po mestih do skrajnosti. Brezposelnost narašča. Komunistični agitatorji delajo na vse kriplje za revolucijo. Mogočna socialistična stranka je prisiljena delati z roke v roko najekstremnejšim komunističnim agitatorjem.”

Moglo bi se reči, da je o Angliji malo več upanja, ker je tam malo manj stagnacije. Toda narod je nezadovoljen, in ker je moral v teku vojne prestat marsikaj, tudi sedaj ne bo odjenjal, in se bo poslužil vseh sredstev, da izboljša svoj položaj.

Morda bo kriza v Evropi na kak način prešla. In če bo res prešla, bo to za državni oddelek izvoza in pokladništva veliko iznenadenje. Evropa je na smodniku, pa mislijo, da se vsak čas vname in povzroči eksplozijo.

Skrajnosti se dotikajo — to velja tudi v političnem življenju. Kjer vstaja skrajna reakcija, tam se dviga tudi skrajni radikalizem.

Peter Jug:

Vodilna ideja socializma kot npravni ideal.

I.

Uvod.

Staro geslo "Kdor ne dela, naj ne je", je z dejstvi v najostrejšem nasprotju. Kljub temu je to geslo izraz globoko utemeljenega npravnega prepričanja, ki se bori vsem oviram kljubujoč za uveljavljenje.

Moderni socializem ni nič drugega, nego iz tega npravnega principa izveden gospodarski red. Zato se da reči isto tudi o njem.

Nacijonalni ekonomii navajajo tisoč ovir, ki se mu stavljajo nasproti. In to tako utemeljenih ovir, da bi človek imel skoro vtis: globlje spoznanje nas sili, da zavračamo vodilno idejo socializma, zahtevo, naj dobi vsak delavec plačilo, ki je v sorazmerju z njegovim trudom.

A ta vtis dobiva samo površen opazovalec. Čim bolj se poglobljamo v glavne probleme socialistične teorije, tem jasneje nam postaja, da je vodilna ideja socializma npraven ideal, ki ga ne more omajati nobena narodno-gospodarska teorija.

V naslednji študiji poskusim pokazati, da je ta trditev pravilna.

II.

Zemljiška renta.

Izvir zemljiške rente — in pozneje uvidimo, da sploh vsake rente, vsakega brezdelnega dohodka — je v tem, da je produktivnost delovne sile različna in odvisna od pogojev, ki niso z delavčevim naporom v nobeni zvezi.

Konkreten primer! Primerjajmo našega Kraševca z bogatim farmarjem iz južne Amerike. Ta živi na kamenitem kraškem svetu, kjer donša najtežje čelo le pičel sad. Onemu tam rodi zemlja malone sama. Človeku skoro ni treba drugega nego spravljati.

Ako misli Kraševce ekonomično, bo ravnal tako, da mu bo donšala enota napora čim največ sadov: izselil se bo v Ameriko. Ker bo našel tam zemljo že razdeljeno, je prisiljen se pogajati z lastniki te zemlje. Posledica je pogodba, ki mu daje pravico obdelovati zemljo, a to samo pod enim pogojem. Pod tem pogojem, da prepušča del tega, kar je pridelal, lastniku zemlje. S tem sta zadovoljna oba, Kraševce in Amerikanec. Prvemu donša enota napora kljub tributu več sadov, kakor v primeru, če bi bil prisiljen delati sicer brez tributa, a pod bolj neugodnimi pogoji. Drugemu tudi njegova bogata zemlja brez dela nič ne nosi. Ta pogodba pa mu donša brezdelne dohodke, rento.

Če si mislimo mesto posestnika, Kraševca, delaveca, ki sploh nima zemlje, je produktivnost njegovega dela za primer, da bi hotel producirati sam zase, enak ničli. Posledice so iste, kakor v prvem primeru. Kvantitativno merjen je drugi primer težji od prvega, — v bistvu pa sta oba eno in isto.

Nacijonalna ekonomija imenuje zemljiško rento, kakor smo jo videli v prvem primeru diferencialno rento, a v drugem primeru govori o monopolni renti. To razločevanje ima svoj pomen, kjer se glavno uvažujejo praktične posledice zemljiške rente in odredbe, ki naj jo odpravijo. Za nas je brez pomena.

Vsaka zemljiška renta, vsaka renta sploh bi se dala imenovati monopolna. Vedno izhaja renta od tod, da razpolaga kdo izključno s stvarmi, ki so predpogoj za produktivnost dela, ali pa vsaj za gotovo stopnjo te produktivnosti. Kdor jih nima, je prisiljen jih kupovati s svojim delom. Neomejeno razpolaganje s takozvanimi produktivnimi sredstvi ima za posledico razpolaganje s človekom.

Zato je vredno pomisliti, ali se da npravno opravičiti neomejeno razpolaganje s produktivnimi sredstvi. Za primer zemljiške rente je odgovor lahak.

Med stvarmi zunanjega sveta in med človekom ne more biti nikakih vezi, ki bi jih moglo npravno čustvovanje priznati. Svet in rodovitnost zemlje, vse to niso darovi, ustvarjeni za izvoljence. Privatna lastnina se da razložiti iz individualnega egoizma. A temu egoizmu nasproti stoji z vso pravico socijalističen idealizem.

III.

Podjetnikov dobiček.

Podobno kot zemlja in zunanji svet, vpliva na produktivnost napora način, kako zastavimo svoje sile, torej dejstvo notranjega sveta, misel, ideja.

V pojasnilo hočem navesti zopet konkreten primer.

Na eni strani prevažanje pošte iz Evrope v Ameriko po ladjah, na drugi strani obveščanje po telefonu. Kako različen efekt donša tukaj isti napor.

Tu je oplodila misel silo in jo napravila produktivnejšo. V kolikor je misel, ideja, inteligenca, nekaj, česar nima in ne more imeti vsak, mora imeti to popolnoma enake posledice, kakor smo jih razvili v primeri zemljiške rente.

Vprašanje je, če se da vsaj ta primer rente npravno opravičiti. Ideja, misel, je vsaj za površnega opazovalca nekaj osebnega. Iz tega bi se dalo sklepati, da je prav, ako spadajo poedincu tudi sadovi ideje.

Socialistična teorija to po pravici pobija s takozvanim materijalističnim pojmovanjem zgodovine.

Zemljiška renta omogoča posameznikom brezdelno življenje in šolanje duha, kakor ga drugi ne morejo imeti. Inteligenca, ideja, iz nje izhajajoča renta, je samo oblika, v koji se zopet pojavlja krivica zemljiške rente v povečani obliki.

To pojmovanje se v celem obsegu ne da vzdržati. A največji del resnice je v njem brezdvomno.

V kolikor je misel nekaj od ekonomskih pogojev neodvisnega, tudi v tem ni izključno osebni pojav. V osebi se kristalizirajo sadovi duševnega dela milijonov. Zato ni ideje, ki bi bila izključno osebna last. Sodelovanje posameznikovo je pri mišljenju zelo majhno, neizmerno manjše nego se zdi površnemu opazovalcu.

Zato ima socialistična teorija prav, ako tudi ideje, misli ne pripoznava kot faktor, ki bi bil opravičen ustvarjati brezdelen dobiček. Ideja je vzrasla iz podlage, ki jo daje okolica in naj koristi vsej okolici!

IV.

Renta od prihrankov.

Tretji faktor, ki vpliva odločilno na produktivnost dela, so prihranki. Primer nam to takoj pojasni.

Vsakdo ve, da se da prepeljati po železnici z enoto napora več stvari nego z navadnim tovornim vozom. In sicer tudi takrat, če postavimo v račun delo za zgradbo železnice.

Transport po železnici pa ni vsakemu mogoč. Ovira ni samo pomanjkanje za to potrebne inteligence, ampak še nekaj drugega.

Za zgradbo železnice je potrebno toliko in toliko tisoč delovnih dni. Medtem časom delo ne donša prave koristi. Kljub temu je treba tudi za čas graditve jesti. Kdor ne bi imel lastnih ali izposojenih prihrankov, bi moral gradbo železnice opustiti.

Kako vlogo igrajo v gospodarstvu prihranki, se vidi najbolj iz tega, da je često iznajditelj prisiljen prepustiti izkoriščanje svoje ideje kapitalistu, možu, ki ima prihranke.

Večja produktivnost s prihranki razpolagajočega napora omogoča podobno izkoriščanje tuje delovne sile, kakor smo jo videli v prejšnjih dveh primerih. Delavec daje za prepustitev prihrankov en del tega, kar je ž njih pomočjo pridelal in ravna kljub temu ekonomično. Lastnik prihrankov pa zasluži z istim delom več, ako prodaja prihranke, nego tako, če bi z njih pomočjo končno produkcijo izvedel sam.

Samo prvi primer nosi rento, brezdelni dobiček. Tudi ta dobiček v ogromni večini primerov nima osebnih virov.

Običajno naziranje združuje sicer z imenom prihranek predstavo osebnega odtrgavanja in smatra navadno rento iz prihrankov kot plačilo za to.

Socialistična teorija pobija to naziranje po pravi.

Računski poizkus, koliko bi si bil mogel prihraniti delavec, ako bi bil dal vse svoje življenje ves svoj zaslužek na stran, nam dokazuje jasno, da ne bi doseglo to premoženje niti stotisočev, kaj šele milijonov. Ta račun je matematičen dokaz, da si ni mogoče pridobiti milijonskih premoženj z osebnimi prihranki.

Prihranki prihajajo sicer v resnici od odtrgavanja, od neuživanja pridelanega; a milijoni, ki tako hranijo, niso identični s tistim, v čigar blagajno se stekajo ti prihranki kot različne vrste rent.

V.

Trgovčev dobiček.

Zemlja, ideja, prihranki. V posameznem gospodarstvu so to tri sredstva, ki večajo produktivnost.

V prometnem gospodarstvu so to trije elementi, ki donšajo v zvezi s tujim delom rento ali brezdelni dobiček. Samo v zvezi s tujim delom donša monopol rento. Najrodnejše polje je ne donša, če ni tujega delavca, ki ga obdeluje. Od najženjalnejše ideje ne moremo imeti podjetnikovega dobička, ako

nismo pritegnili tujega dela. Prihranki ne donšajo obresti brez tuje delovne moči.

Socialistična teorija ima v gotovem zmislu prav, ako imenuje vsako rento izkoriščanje; vendar lahko povzroča ta izraz nesporazumljenje.

Vedno si moramo biti v svesti, da se vrši v danih razmerah izkoriščanje tudi v interesu "izkoriščanca".

Zveza monopolnih elementov z delom ustvarja nove vrednote, velik plus, iz kojega črpajo vsi s pridom: rentir, delavec in tudi tisti, ki za to zvesto skrbi: trgovec.

Trgovčev dobiček ni posebna vrsta rente. To je podjetniški dobiček, ako ima svoj vir v spoznanju ugodne konjunkturo, a dobiček od prihrankov, ako omogoča trgovsko konjunkturo še le razpolaganje s prihranki, s kapitalom.

VI.

Narodno-gospodarska korist različnih rent.

Na prvi pogled se zdi, da je treba odpraviti samo privatno rento tvoreče monopolne, pa odpravimo privatne rente in povečamo ravno za toliko dohodke izkoriščanih. In vendar često ni tako. Rentir opravlja često posebne narodno-gospodarske funkcije, ki so za splošni narodno-gospodarski napredek tako velik plus, da bi jih moral prevzeti, ako bi rentirja ne bilo, kdo drugi. Vsaka reforma v socialističnem zmislu mora imeti to dobro pred očmi.

Zemljiška renta je često gmotna podlaga, ki omogoča inteligenco in strokovno izkoriščanje zemlje.

O podjetniškem dobičku se da reči isto. Razen tega daje ta dobiček vsakemu gospodarskemu napredku ekspanzivno silo, ki priteguje vedno širše kroge v svoje območje.

Ravno tako je z rento od prihrankov.

Poleg tega je vsake vrste renta najvažnejši faktor, ki ustvarja prihranke, narodno-gospodarski kapital in s tem gospodarski napredek.

Kdor ima velikanske dohodke, temu je hraniti psihologično lahko. Ako bi ta dohodek razdelili na več manjših delov, bi povečali uživanje, ker bi postalo hranjenje psihologično težje.

Vse to sicer ne more opravičiti privatne rente.

Nikjer ni rečeno, da se dá skrbeti za vodstvo produkcije, za ekspanzijo kulturnega napredka, za prisilno hranjenje samo na ta način.

A pri vsaki reformi, ki naj koristi, moramo imeti tudi te probleme pred očmi. Drugače bi utegnili gospodarsko šibkim škodovati, ko bi jim hoteli koristiti. Praktični primer za to delo nam nudi način, kako so se ustanavljali po Slovenskem svoj čas konsumi in kako se združno delo deloma še danes vodi.

VII.

Renta kot posledica sile.

Zunanja sila je vplivala soodločilno na razdelitev zemlje in je tako sopovzročitelj zemljiških rent in s tem vseh drugih rent prostega gospodarskega prometa.

A tudi neposredno ustvarja sila renti podobne dohodke.

Praktično najvažnejši primer rente kot posledice sile so davki.

V milijardnih proračunih modernih držav je nakopičeno ogromno bogastvo. Vsi, ki morejo zajemati iz teh virov, postajajo tako deležni prednosti kapitala v prostem prometu. Luksus z Ringa in Kaerntnerstrasse ima svoj prvotni vir v sili države in v uspehih z bojišča.

Vae victis! Premagani ostajajo navadno tudi ubogi. O pravičnosti tu seve ni govora, ampak samo o sili.

Socialistična teorija je to pravilno spoznala in je postavila boj za državno moč v središče svoje politične prakse.

Država naj ne pomaga ustvarjati privatnih rent. Ona naj bo nasprotno protiutež, ki naj stalno paralizira tendence zasebno-pravnega gospodarstva.

VIII.

Kapitalizem.

Denarno gospodarstvo izraža vse te pojave v denarju.

Z denarjem se da kupiti vse: zemlja, prihranki, da, celo inteligenca. Zato donša posest denarja v zvezi tujo delovno močjo rento. Ljudski jezik imenuje denar, ki donša rento kapital in onega, ki to rento vleče, kapitalista.

O upravičenosti obresti se da reči le to, kar se da reči o prvotnih pojavih ki omogočajo obresti.

IX.

Sklepne misli.

Vsaka renta je dohodek, do kojega prihaja posameznik le slučajno brez osebne zasluge. Zato bi bila ideal taka uredba narodnega gospodarstva, v koji bi privatnih rent ne bilo.

Temu idealu pa se stavljajo neštete ovire nasproti, ovire, ki bodo deloma vedno obstajale in tirale gospodarski razvoj proč od ideala.

Kljub temu je boj za ideal izredne praktične važnosti. Kdor ga ima jasno pred očmi, ta se mu bo v trdem boju približeval. Kdor ga je izgubil, ta se mu oddaljuje.

Boj za socialističen ideal, je boj za svobodo in človeško dostojanstvo.

Najvažnejše v tem boju je: pridobiti za ideal duhove, razširiti prepričanje, da je le tisto plačilo prav naše, ki je v sorazmerju z našim delom. Vse drugo je upravljano imetje. To imetje upravljati zato, da moremo brezdelno živeti in čezmerno uživati je greh, sličen tatvini in umoru. Prvo je vzgojiti duhove tako, vse drugo bo privrženo.

Z nravnim pritiskom mora iti vzporedno zunanji, pravni pritisk.

V poslednjem primeru je treba velike previdnosti in često tudi odpora proti površni sodbi množice gospodarsko šibkih. Najbolj pa je treba velike, neomejene ljubezni za idejo, ki bo žela vero in zaupanje in postala tako skala, na kojoj sezidan more postati socializem kulturna sila bodočnosti.

UTRINKI.

Stara diplomacija se je vedno postavljala, kakor da ima monopol na vso politično modrost, ki naj bi jo ljudstvo smatralo za nekakšno kabalistično vedo, razumljivo le njenim posebnim velikim duhovnom. Diplomacija pred svetovno vojno ni bila le tajna v svojem poslovanju, ampak tudi skrivnostna po svojem značaju. Diplomati so se smatrali za neko čisto posebno vrsto ljudi, skoraj specialno rojenih za ta poklic. Le oficirsko in duhovniško kastovstvo se je moglo deloma primerjati s to stanovsko nadutostjo, ki je zaničevala vse druge ljudi kot laike, ki so kratkomalo nesposobni, da bi razumeli probleme in pota politike, zlasti pa še takozvane visoke politike. V tej prevzetnosti si je diplomacija tudi prilastila pravico, da uravna sam vse probleme miru in preureditve sveta. Mogoče ji je bilo to, ker je bil svet po vojni tako izčrpan in utrujen, da ni mogel zbrati svojih moči za dovolj krepak protest. Sedaj pa lahko vsakdo vidi, ne le da niso diplomatje nikakršni izvoljeni božji, ampak da posedujejo naravnost neverjetno impotenco. Vsa njihova velikost je obsežena v njih domišljavosti in bahavosti, če se to odšteje, se pa pogrezajo v plitkosti, malenkosti in slaboumnosti. Za zgled njihovega duševnega uboštva lahko služi rusko vprašanje. Da je to velik in svetovno važen problem, mora priznati vsakdo, pa naj gleda na ruske reči s kakršnimikoli očmi. Ako bi imeli zavezniški državniki z ozirom na rusko politiko kakšno trdno načelo in dosledno pot, bi se človek v njimi lahko strinjal ali pa ne strinjal, toda bilo bi vsaj mogoče sprejeti njih argumente ali pa postaviti druge proti njim. V resnici pa ni bilo v tej politiki nikdar ne doslednosti ne odločnosti, ne na eno ne na drugo stran. Sklepali so intervencijo in so jo začeli, toda naenkrat so obtičali, pa niso znali ne naprej ne nazaj. Hoteli so povabiti vse ruske frakcije na konferenco, a komaj so naznanili ta namen, so se že skesali. Priznali so Kolčaka in mu obljubili podporo, a niso se niti zavedali, da ne bi mogli izpolniti obljube, tudi če bi hoteli. In sedaj se zopet preHITEVAJO vesti, ki nasprotujejo druga drugi. Enkrat se poroča, da nameravajo Francozi napasti Petrograd in pripravljajo šest divizij za ta namen, drugič javljajo, da se Francija pridružuje nazoru, da naj se Rusiji sami prepusti ureditev njenih zadev. Poleg teh dveh skrajnih nasprotij je še precejšen kupček drugih vesti, ki se nanašajo na Rusijo.

Da igra pri takih poročilih časnikarska fantazija veliko vlogo, je stara reč. Toda vsa zmeda se vendar ne more pripisati le poročevalskim iznajdbam, temveč ima mnogo virov v zmedu, ki vlada v diplomatičnih glavah. Ta konfuznost se ne kaže le sedaj, ampak označuje vse dejanje in nehanje diplomatov od tistega časa, ko se je pokazalo rusko vprašanje sploh. Veliki modrijani enostavno ne vedo, kaj naj bi počeli, in čim več kozlov so že ustrelili, tem več jih morajo še streljati. Kjer so hoteli, da bi svet verjel v določna dejanja, so le eksperimentirali in nič drugega ne, le da so si domišljali mnogo več. Kadar je po-

Navadno govore o socializmu največ tisti, ki ga najmanj poznajo. Lahko je uganiti, kako da govore.

stajalo očitno, da se je ponesrečil en poizkus, so se lotili drugega, a z manjšim pogumom, in čim ni bilo kmalu zaželjenega rezultata, so se začeli praskati za ušesi in se vpraševati, če ne bi kazalo, da poizkusijo še enkrat na prejšnji način. Težko bi bilo najti bolj klavern diletantizem, kot so ga samozavestni diplomati kazali v tem vprašanju, in le naravno je, da je tudi ves rezultat tako klavern, da ne bi mogel biti bolj.

Kakor z ruskim vprašanjem, je malodane z vsemi večjimi problemi. Konec koncev bo ta, da ne bo živ krst na svetu zadovoljen stem, kar so gospodje zvarili v svoji tajni kuhinji. Državni gasilec se zelo motijo, če mislijo, da je nezadovoljnost le v delavskih krogih. Naj bi se le ozrli po svetu, pa bi se lahko prepričali, da bi bilo danes lože najti kamen modrijanov, kakor pa zadovoljnost. Tudi med buržvazijo je ni, najmanj pa med tistimi sloji, ki sami prav ne vedo, ali naj bi se prištevali nižjim ali višjim. Tega ni zakrivil šele ameriški senat, ker ni odobril mirovne pogodbe, kakršna je prišla iz Pariza. Storila je to že pariška konferenca sama, ki je napravila iz mirovne pogodbe ričet, s katerim se mora pokvariti vsak želodec. Sedaj se shajajo Clemenceau in Lloyd George in še nekateri drugi taki in manjši bogovi, da bi prekuhali to ali ono, ne razumejo pa niti sedaj še, da je pokvarjena vsa pečenka z vso zelenjavo in solato vred in da ne bi moglo pomagati nič drugega, kakor vreči vse skupaj v pomije, pa dobiti drugi kuharje, ki bi morali napraviti povsem novo reč. Do tega spoznanja niso prišli in ne pridejo, že zato ne, ker so preveč zatelebani sami v sebe. Posledice pa ne morejo izostati. Nekateri se bodo branili povživati tako godljo, ki od daleč smrdi, drugi si bodo z njo pokvarili želodec, in kako se bi nazadnje godilo kuharjem, bodo gospodje videli, kadar bo najbrže že prepozno zanje. Krivde pa ne bodo tedaj mogli odvaliti na nikogar, ker so s svojo slaboumno trmo sami zakrivilili vse, kar zraste iz njih semena.

Odstranitev tajne diplomacije je bila med tistimi točkami, ki jih je bil predsednik Wilson svoječasno označil za neizogibne pogoje miru. Odstranitev tajne diplomacije je bila prva točka, ki jo je tajna diplomacija v Parizu zavrgla. Vse sklepanje miru — če se sme sploh govoriti o kakšnem sklepanju, kjer diktirajo veliki in nimajo mali nobene druge pravice kakor ubogati — je bila vzela tajna diplomacija v svoje roke in še danes je vse delo, nanašajoče se na novo ureditev sveta, zavito v tajnost. Iz te tajnosti pa zija na vse strani nevarnost, katere tudi vse bodoče diplomatične tajnosti ne bodo mogle odpraviti.

Iz mednarodnih odnošajev ne morejo izginiti nevarnosti, dokler ne izgine tajna diplomacija. V tem oziru je Wilson imel prav, ni pa imel prav, da se je uklonil lisjakom, ki so ga znali samega obdati z mrežo tajnosti. Ameriški predsednik je hotel odstraniti tajno diplomacijo, pa je ni mogel. Sedaj ne gre za vprašanje, zakaj da je ni mogel, pač pa gre za to, da je potreba nje odstranitve še večja, kot je bila

prej. Ali se igra z narodi za kulisami kakšen Hohenzollern ali Clemenceau ali Mukuruki, je vseeno. Glavni je to, da more sploh kdo hazardirati z usodo narodov brez njihove volje in celo brez njihovega znanja. Demokracija je v tem, da odločuje narod sam. Če pa sme in more kdorkoli ustvarjati položaje, v katerih nima narod nobene izbere in mora jemati posledice skrite igre nase, tedaj je ironija govoriti o narodovem odločevanju, o narodovi svobodi in o demokraciji.

Vedno se povrača vprašanje: Ali smo se bojevali za demokracijo ali ne? Če smo se, bi morala biti demokracija sedaj tukaj ali pa vsaj na obzorju, tako da bi bilo mogoče spoznati, kdaj da pride definitivno. Toda v resnici je ni nikjer. Narodom se še vedno le diktira in le poslušnost se pričakuje od njih. Ko je Viljem II. tako ravnal z Nemci, se je temu reklo avtokracija. Oseba ne izpremeni stvari. Če ravna gospod Žuržuro, Mac Joe ali Asinello tako, kakor je ravnal gospod Hohenzollern, se stvar lahko drugače krsti, ostane pa vendar enaka. In če ni svet mogel trpeti pruske avtokracije, je gotovo, da tudi nobene druge ne bo trajno prenašal.

Odstranitev tajne diplomacije je ostala na dnevnem redu in odprto je le še vprašanje, na kakšen način se reši problem. Gospodje v Parizu so imeli izvrstno priliko, da ga spravijo mirno in gladko enkrat za vselej s sveta. Ker je niso hoteli porabiti, bodo prišle druge metode na vrsto, in kakor se zdi, ne bodo žal tako gladke in pokojne, kakor bi sicer lahko bile.

Za Anglijo je prišla doba zelo neprijetne nevarnosti, ki jo povzročujejo večji in manjši nepokoji po vseh krajih, kjer vihra angleška zastava. V prvi vrsti stoji seveda irsko vprašanje, o katerem je Lloyd George pred meseci dejal, da ne služi Angliji na čast, da ga tako dolgo ni znala rešiti. Ali od tistih besed se tudi ni približalo rešitvi niti za korak in pravkar je ministrski predsednik naznanil, da ne bo načrt o irski avtonomiji predložen angleškemu parlamentu v sedanjem zasedanju, kar pomeni ne le novo odgoditev, ampak tudi podljšanje nevarnosti, ki tiči v irskem vprašanju. V Egiptu je nezadovoljnost tako velika, da bi bila revolucija gotova, če je ne bi zadrževala angleška oborožena sila. V Indiji vre. Na Trinidadu je mornarica zatrepla vstajo zamoreev. Vse to so kritična znamenja, katerim se pridružujejo vesti o odločnejšem nastopu delavstva, ki delajo vladi še največ preglavice. Za mesec februar se napoveduje splošna stavka rudarjev, železničarjev in transportnih delavcev, ker ni storila vlada še nobenega koraka glede na nacionaliziranje jam, železnic in drugih podjetij.

Med vojno je imela Anglija razmeroma mnogo sreče. Njeno delavstvo je storilo vse, da pomaga deželi do zmage. Razum znanega irskega puča in nekaterih nemirov v Indiji je imela nacionalen mir. Ali zdi se, da so vladajoči faktorji vse to napačno presojali. Ker so vsi ti deli zapostavljali svoje zahteve, dokler je bila po njihovem mnenju država

v preveliki nevarnosti, je vlada menda mislila, da so se sploh odrekli in da bodo tudi po vojni zadovoljni z vsem, kar je. Čudno je, da so sedaj skoraj vsi vladajoči faktorji slabi psihologi. Ako bi vsaj človeško dušo bolje razumeli, bi jim moralo biti jasno, da je nemogoče, kar se jim sanja. Narodi, ki so tekom vojne neštetokrat slišali, da nima Nemčija pravice držati Alzačanov pod svojim jarmom in da je Avstrija izgubila pravico do obstanka, ker zatira druge narode, so se morali vprašati, ali ne velja zanje tudi to, kar za tiste narode, ki so bili podvrženi Avstriji in Nemčiji. Morali so pričakovati, da podajo tisti, ki se bojujejo za osvoboditev Poljakov, Dancev, zamorcev v nemški Afriki, tudi njim nekoliko svobode. Toda ni je. Indiji se obljubuje avtonomija, ali obljuba ostaja le obljuba, in za nestrpnno pričakovanje je bilo to vedno slabo zdravilo. Iree so tolažili, toda s temi tolažbami se meša preveč svinca iz pušk in strojnih pušk. Egipčani se čutijo še bolj zatirane, kot so bili pod Turčijo in se obračajo do Wilsona, da bi jim pomagal. A delavci? Zavedajo se, da so storili v vojni več od vseh drugih in vlada je morala to direktno in indirektno priznavati. Lloyd George je moral zahajati na seje njih strokovnih organizacij in z njimi urejevati vprašanja produkcije. Če ne bi bili dajali svojih mož v zakope, če ne bi bili delali, če ne bili svojih žena in hčera pošiljali v tovarne, bi bila njih resistenca porazila Anglijo. In sedaj se vlada obotavlja z izpolnitvijo zahtev, o katerih so prepričani, da so neizogibne za njih boljše bodočnost. Ni li naravno, da organizirajo boj proti taki vladi? Ni li logično, da se tudi upajo premagati to vlado?

Anglija je velika država. Ali iz tega ne sledi le to, kar mislijo njeni današnji vladarji, ampak tudi to, da postanejo njene zadrege lahko večje od zadreg malih držav. Kakor se zdi, manjka vladi prav tega spoznanja najbolj.

Nekatere vesti pravijo, da je Reka že priznana Italiji in da bo vse jadransko vprašanje rešeno na podlagi znane londonske pogodbe. Vse to še ni uradno. Morda se izdajajo take vesti zato, da bi se spoznalo, kako vplivajo na Jugoslovane. Morda je kupčija med štirimi stenami res že gotova. A če je tako, je račun na vsak način napravljen brez krčmarja. Rop ostane rop, tudi če ga izvrši Nitti in sankcionira Clemenceau, tisti "veliki" Clemenceau, ki se ni še nikdar v svojem dosti dolgem življenju pokazal tako majhnega, malenkostnega in duševno omejenega, kakor tekom te mirovne konference. Danes pišejo lahko lizunski časnikarji slavošpeve, toda zgodovina, ki je vrgla že marsikatero napihnjeno veličino s podnožja, bo znala tudi o njem kaj drugega povedati. In še marsikdo, ki se danes šopiri kot mogotec, bo našel pri potomcih vse drugačno sodbo, kot mu jo danes izrekajo klečplazci. Krivice, ki se sedaj podpisujejo in pečatijo, pa prineso svoj sad in bodo odpravljene, čim dozorí čas. Uspešne bi mogle biti le tedaj, če bi jih tisti, katerim se nanašajo, fatalistično sprejeli in

se jim topo podvrgli. To se pa ne bo zgodilo, in čas, ko pride pravica tudi za Jugoslovane do veljave, je morda bližji, kot se sanja italijanskim imperialistom in njih pomagačem.

Pred kratkim je italijanski ministrski predsednik deklamiral, da želi Italija tudi z Jugoslovani prijateljsko življenje. Tega mu ni treba dvakrat ponavljati. Prav radi verjamemo. Pred vsem zato, ker potrebuje Italija krvavo tako prijateljstvo. Vse bolj ga potrebuje, kakor Jugoslavija njeno, dasi je gotovo, da bi tudi Jugoslovani radi z vsemi svojimi sosedi živeli v miru in prijateljstvu. Italija je večja od Jugoslavije. Ponaša se, da je tudi kulturnejša, o čemer bi se lahko otvorila debata, katere se Jugoslovanom ne bi bilo treba preveč bati. Velike tradicije ima. Vsega zlodja ima, če poslušaj človek njene državnike. Nič kaj radi pa ne povedo ti gospodje, da ima tudi neizmerno bedo in da ima za odstranitev te bede mnogo slabše pogoje, kakor Jugoslavija in da bi ji bila prav pomoč Jugoslavije zelo potrebna, da bi mogla urediti svoje materialne razmere. Molče tudi o tem, da pleše vsa Italija na vulkanu in da nima visoka vlada nobene recepta, po katerem bi mogla odstraniti nevarnost, ki grozi. Gospodje v Rimu mislijo, da je Italija obdana s kitajskim zidom, ker vzdržuje drakonično cenzuro. Ali tako hermetično se ne nore nobena dežela v naših časih zapreti, da ne bi prišlo nekoliko resnice tudi v zunanji svet. In med te resnice spada ta, da ni bila menda nobena druga dežela tekom vojne tako ogrožena od revolucije, kakor Italija. Nevarnost revolucije pa ni minila zanj, ampak se povečava od dne do dne. Aneksija Reke, Idrije, Postojne ne zaroti te nevarnosti. Sedaj se nekateri deli ljudstva še opajajo s šovinističnimi frazami, toda daleč ni čas, ko mora vsem postati očitno, da ni z vsemi aneksijami nič pridobljeno, temveč da bo ljudstvo v materialnem oziru izza tega še na slabšem. Ako mislijo njeni državniki, da bo Jugoslavija žalovala, če se bo Italija zvijala od svojih notranjih krčev, tedaj pričakujejo od Jugoslovanov več kakor od največjih svetnikov. In če bodo podjarmljeni Jugoslovani porabili vsako njegovo zadrego, da jo pomnože s svojim stremljenjem po osvoboditvi, bo to le naravno. Vse drugačen položaj bi si bila lahko ustvarila Italija, ki nima premoga ne železa ne dovolj živeža, če bi bila odkritosrčno poiskala prijateljstvo Jugoslovanov, ki so ji ga ponujali in ki so ji pomagali v skrajno kritičnih časih. Kajti dasi je Italija vse utajila, bo vendar prej ali slej moralo priti na dan, da so Jugoslovani na neštete načine pomagali zaveznikom in naravnost tudi Italiji tekom vojne in da so ji ponujali še več pomoči, ki je njeni voditelji pogostoma enostavno niso znali porabiti. Prišlo bo na dan, da so bili marsikateri dogodki, ki jih slikajo italijanski oficiozusi kot junaška dejanja svojih generalov in admiralov le naravne posledice jugoslovanskih činov. Vse to poplačuje oficijelna Italija z aneksijami čisto jugoslovanskih krajev. Ali naj ji dajejo Jugoslovani sedaj kruha za to? . . . Večja je Italija,

več ima prebivalstva in zato spekulira senilni Clemenceau, da je prijateljstvo Italije več vredno od jugoslovanskega. Ali vladarji Italije bodo še spoznali, da je včasih tisti močnejši, ki je manjši po postavi. In včasih ni treba niti boljših kanonov za tak dokaz.

Razna poročila pravijo, da se pripravljajo med Francijo, Anglijo in Italijo nova zveza. To bi bilo nekakšno nadomestilo stare trojne alianee v srednji Evropi. Izza vsega nazadnjaštva, ki se je razvijalo na pariški mirovni konferenci skoraj ni bilo pričakovati nič drugega. Državniki po poklicu se niso ničesar naučili in niso nikdar razumeli, da se je čas izpremenil. Beseda o novi dobi je bila zanje vedno le prazna fraza brez vsebine. Da je Nemčija izgubila svojo nekdanjo moč, se jim zdi dovolj novo, kar se je na svetu izpremenilo veliko bolj bistvenega, je pa ostalo skrito njihovim očem. Zato so vse njih metode ostale stare. In zato ne more biti govora o onem trajnem miru, o katerem se je toliko govorilo. Enostranska zveza med Nemčijo, Avstrijo in Italijo je veljala po pravici za nevarno evropskemu miru. Nova trojna zveza ne bo mogla miru nič bolj pospeševati, kot ga je pospeševala "Tripelalianca." Njen obstanek bo enako učinkoval in že sklepanje take zveze dokazuje, da računajo nje predlagatelji z novimi vojnami. Kako majhni postajajo vpričo tega vsi "veliki sveti" v Parizu! . . .

V italijanskem parlamentu so si vsak dan katoličani v laseh s socialisti. Za marsikoga je to presenečenje. Katoliška stranka je šla v volilni boj kot opozicijska stranka in iz tega so sklepali nekateri, da bosta v parlamentu ta in socialistična stranka složno nastopali proti vladi. Namesto tega vidijo sedaj neprestane boje med tema dvema strankama. Za začudenje pa vendar ni nobenega razloga. Opozicija katoliške stranke je povsem drugačnega značaja kakor opozicija socialistov, in če bi prvim morda bila vseč vsaka podpora, pa naj pride od koderkoli, ne morejo socialisti računati tako. Zanje ni sedanja vlada nič prida, katoliška pa ne bi bila niti za dlako boljša. Nikakor torej ne morejo socialisti imeti razloga, da pomagajo v sedlo stranki, proti kateri bi morali tisti dan nastopiti, ko bi prevzela vlado in proti kateri bi bil boj morda še nerodnejši, kakor proti sedanji.

Bivši cesar Karl bi baje rad spravil svojega sinčka na avstrijski prestol. Človek se nehote spominja, kako je v Srbiji Milan delal za svojega sina.

Red je v vsaki družbi potreben. Toda kakor vsaka druga reč, se tudi red pogostoma zlorablja in v njegovem imenu se vrše vsakovrstne reči, ki ustvarjajo le nered.

Časopisje poroča, da so znižane cene čevljev. Škoda, da dotično časopisje ne pove mesta, kje se je to zgodilo. Takoj bi šel človek tje, po čevlje.

ADVERTISEMENT

Slov. delavska

podporna zveza

Ustanovljena dne 26.
avgusta 1908.Inkorporirana 22. aprila
1909 v državi Penn.

Sedež: Johnstown, Pa.

GLAVNI URADNIKI:

- Predsednik:** IVAN PROSTOR, 6120 St. Clair Ave., Cleveland, Ohio.
Podpredsednik: JOSIP ZORKO, R. F. D. 2, Box 113, West Newton, Pa.
Glavni tajnik: BLAS NOVAK, 634 Main St., Johnstown, Pa.
1. Pom. tajnik: FRANK PAVLOVČIČ, 634 Main St., Johnstown, Pa.
2. Pom. taj. ANDREJ VIDRIČ, R. F. D. box 4, Johnstown, Pa.
Blagajnik: JOSIP ŽELE, 6502 St. Clair Ave., Cleveland, O.
Pom. Blagajnik: ANTON HOČEVAR, R. F. D. 2, Box 27, Bridgeport, O.

NADZORNI ODBOR:

- Predsednik nadzor. odbora:** IGNATZ PODVASNIK, 6325 Station St., E. E. Pittsburgh, Pa.
1. nadzornik: SOPHIA BIRK, 606 St. Clair Ave., Cleveland, Ohio.
2. nadzornik: IVAN GROSELJ, 885 137th St., Cleveland, O.

POROTNI ODBOR:

- Predsednik porot. odbora:** MARTIN OBERMAN, Box 72, East Mineral, Kans.
1. porotnik: FRANC TEROPČIČ, R. 1, Banonsa, Ark.
2. porotnik: JOSIP GOLOB, 1916 S. 14th St., Springfield, Ill.

VEHOVNI ZDRAVNIK:

Dr. JOSIP V. GRAHEK, 843 E. Ohio St., Pittsburgh, Pa.
 Glavni urad: 634 Main St., Johnstown, Pa.

URADNO GLASILO: PROLETAREC.

3639 W. 26th St., Chicago, Ill.

Cenjena društva, oziroma njih uradniki, so uljudno prošeni pošiljati vse dopise naravnost na glavnega tajnika in nikogar drugega. Denar naj se pošlje edino potom Poštanih, Expressnih, ali Bančnih denarnih nakaznic, nikakor pa ne potom privatnih čekov. Nakaznice naj se naslavljajo: Blas Novak, Title Trust and Guarantee Co. in tako naslovljene pošiljajo z mesečnim poročilom na naslov gl. tajnika.

V slučaju, da opazijo društveni tajniki pri poročilih glavnega tajnika kake pomanjkljivosti, naj to nemudoma naznanijo uradu glavnega tajnika, da se v prihodnje popravi.

LISTU V PODPORO.

Mathew Gnus, Dubuque, Iowa\$.35
Tillie Udovich, Chicago, Ill.	1.00
John Bergant, Willard, Wis.35
Anton Pue, Cicero, Ill.60
Skupaj\$	2.30
Zadnji izkaz	854.67
Skupaj	\$856.97

Ali ste že ponovili naročnino na Proletarca? Ako je še niste, storite to takoj, da se Vam ne ustavi list.

LA SALLE IN OKOLICA POZOR!

JAVNI SHODI.

V torek večer, 23. decembra se vrši v Slovenskem Narodnem Domu

VELIKI JAVNI SHOD,

katerega priredi krajevna organizacija JRZ. št. 5.

Na shodu bosta govorila pravkar iz domovine prišla rojaka in zastopnika jugoslovanskega delavstva na mednarodni konferenci v Washingtonu, D. C. ter gosta J. R. Z., sodruga **Dr. L. Perič in Franc Svetek**.

Rojaki, natlačimo dvorano in napravimo najboljši vtis na ta dva poslanca, da bosta lahko z vso vehementnostjo prepričala jugoslovanski proletarijat v domovini o velikanskem zanimanju nas ameriških Jugoslovancev o razmerah v domovini, da bosta videla, da imajo rojaki v domovini velikansko oporo tukaj v daljni Ameriki. Vsi, ki ste za federativno republiko na ta shod!

KANSASKO OKROŽJE.

OKROŽNA ORGANIZACIJA J. R. Z. ŠT. III.
V KANSASU

vabi vse rojake in rojakinje na

VELIKI JAVEN SHOD,

ki se bo vršil v nedeljo popoldan, 28. decembra 1919
v Krenharjevi Dvorani na Franklin, Kans.

Na tem shodu bosta govorila ravnokar iz Slovenije dospela sodruga **Dr. L. Perich in tajnik J. R. Z., Frank Svetek**. Tudi sodr **ETBIN KRISTAN** če le mogoče, pride na ta shod.

Vsi, ki hočete slišati o resničnem položaju v domovini, pridite na ta shod!

A. Šuler, tajnik.

Sodruga dr. L. Perič in Franc Svetek, jugoslovanska zastopnika na delavski konferenci v Washingtonu, D. C., in gosta J. R. Z., bosta pod patronanco Republičanskega Združenja priredila po Ameriki več javnih shodov.

Glavni urad J. R. Z. bo skušal aranžirati te javne shode po sledečih nabelbinah:

Waukegan in North Chicago, v soboto ob 7. uri zvečer, 20. decembra, v veliki dvorani Slov. Narodnega Doma.

Milwaukee, Wis., v nedeljo 21. decembra.

La Salle, Ill., v torek 23. decembra.

Franklin, Kans., v nedeljo 28. decembra.

St. Louis, Mo., v torek večer 30. decembra.

Detroit, Mich., v nedeljo 4. januarja.

Cleveland, Ohio, v nedeljo 11. januarja.

Johntown - Conemaugh, Pa., v četrtek 15. januarja.

New York, v nedeljo 18. januarja.

Organizacije v teh naselbinah prosimo, da to upoštevajo in skušajo dobiti dvorane, ter preskrbijo za največjo udeležbo.

Povdariti moramo, da tu nam ne preostaja časa, da bi si izbrali dneve, kakor bi enemu ali drugemu bolj ugajalo, ampak moramo računati s tem, da je čas naših gostov omejen in da smo to turo uredili tako, kakor se nam je zdelo najpraktičneje.

V Rumuniji se je razvilo republičansko gibanje. Vodita ga baje bivši vojni minister general F. Averesco in minister brez listnice T. Janescu. Poročilo pariškega lista L'Oeuvre iz Bukarešta pravi, da se je razširilo tudi v Besarabijo in Bukovino. Polagoma se bodo vendar povsod naveličali veličanstev.

Tui marsiko, ki se imenuje socialist, ne ve, kaj je socializem.

Ameriški družinski koledar za leto 1920

sedaj razpošiljamo. — Koledar je trdo vezan, obsega 196 strani in stane 65c. Klubom in društvom damo pri večjih naročilih znaten popust. Priporočamo, naj se rojaki po naselbinah med seboj dogovore in naroče po več koledarjev skupaj, da nam tako pomagajo znižati pošiljalne stroške; vezba, tisk in tiskarske potrebščine so letos mnogo dražje kot prejšnja leta, toda kljub temu smo določili koledarju najnižjo ceno, ki je v danih razmerah mogoča.

NIKJER ne dobite za tako majhen denar knjige s tako izbranim gradivom in ilustracijami ter trdo vezano, kakor je Ameriški družinski koledar.

SEDAJ, ko so tu dolgi zimski večeri in imate več časa za čitanje, vam priporočamo v naročitev tudi letošnji letnik Ameriškega družinskega koledarja (1919), katerega imamo še nekaj v zalogi. Stane 50c. Naročila sprejema

PROLETAREC,

3639 W. 26th St.

CHICAGO, ILL.

**Severova zdravila yzdržujejo
zdravje v družinah.**

Naročite si Vaš listek Severova Almanača za Slovence za 1930 od Vašega lekarnarja ali pa naravnost od nas. Vsepopovsdo zastoj.

Kašelj

je neprijetna prikazen in povzročá mnogokrat mnogo bolečin, trpljenja in skrbi. Nekaj takega le, kar ne morete izbežiti tako hitro kakor bi radi, razen ako storite to, kar je storilo mnogo drugih: Vzemite

Severa's Balsam for Lungs

(Severov Balzam za pljuča) v zdravljenju kašlja, prehlada, hripavosti, v slučaju oteškočenega dihanja, ranjenem vratu in enakomernem pokašljevanju. Poskusite steklenico danes. Dobite ga v Vaši lekarni. Dobro za otroke in odrasle. Cene 25c in 1c davka, ali 50c in 2c davka.

W. F. SEVERA CO.
CEDAR RAPIDS, IOWA

John Plhak & Co.

1151-1153 W. 18th Street

Chicago,
ILLINOIS.

Modna trgovina. Velika zaloga moških, ženskih in otroških oblek, izdelanih po najmodernejšem kroju. Cene nizke.

Dr. W. C. Ohlendorf, M. D.

Zdravnik za notranje bolezni
in ranocelnik.

Zdravniška preiskava brezplačna — plačati je le zdravila. 1924 Blue Island Ave., Chicago. Ureduje od 1 do 3 popol.; od 7 do 9 zvečer. Izven Chicagoa ki-veči bolniki naj pišejo slovensko.

SLOVENCI

pristopajte k

SLOVENSKI NARODNI POD- PORN JEDNOTI.

Naročite si dnevnik "Prosveta". List stane za celo leto \$4.00, pol leta pa \$2.00.

Vstanavljajte nova društva. Deset članov(ie) je treba za novo društvo. Naslov za list in za tajništvo je: 2657 So. Lawndale Ave. Chicago, Ill.

MILWAUKEE, WIS.

Seje slovenskega soc. kluba se vrše vsak drugi in četrti petek v mesecu v Illirija dvorani", 310—1st Ave. Ker so vedno važne stvari na dnevnem redu, zato Vas veže dolžnost, da pridete vsi na sejo. Pripeljite s sabo tovariše, ki se zanimajo za razredni boj in še niso v organizaciji.

Ant. Jeraj, tajnik,
495 Park Str.

Kadar...

Kadar mislite na potovanje v stari kraj;

kadar želite poslati svojim starokrajским sorodnikom, prijateljem ali znancem denar,

ali kadar imate kak drug posel s starim krajem,

obrnite se na

Leo Zakrajšek-a

70-9th Ave.

NEW YORK, N. Y.

Povej tvojemu prijatelju, da je v njegovo lastno korist, ako postane čitatelj in naročnik Proletarca.

Mi pošiljamo denar v
vse kraje Slovenije,

Hrvatske,
Srbije,
Dalmacije,

in

druge dele
Jugoslavije.

Vse denarne pošiljlatve garantiramo.

American State Bank

1825-1827 Blue Island Avenue,

CHICAGO, ILL.

J. F. Štepiná, pred.

A. J. Krása, blagajnik.